

Krystyna ŁANGOWSKA-MARCINOWSKA

ORCID 0000-0003-4330-4031

Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji
w Opolu

Nauczanie zdalne (e-learning) cechą nowoczesnych technologii w edukacji

Abstract: Remote Education (e-learning) the Feature of Modern Technologies in Education

The development of internet technologies promotes the popularization of remote teaching. In modern education, it is more and more often used in addition to teaching in a stationary way also teaching children, youth and adults using modern electronic technologies, in using the e-learning method. Each e-teacher conducting a remote job should be aware that the students learning in the e-learning mode are strongly motivated at the time of starting education, but after some time their involvement weakens. It is from the appropriate actions of e-teachers and their support that the motivation of e-learning participants is constant or at a higher level.

Keywords: education, internet technologies, e-learning, self-education, motivations

Słowa kluczowe: edukacja, technologie internetowe, e-learning, samokształcenie, motywacje

Wprowadzenie

E-learning — uczenie się na odległość (przez internet) — jest obecnie coraz popularniejsze. W erze nowoczesnych technologii nauka może z powodzeniem odbywać się na odległość i praktycznie w każdym miejscu. Wiele osób korzysta z Internetu, który w dużej mierze stał się współcześnie jednym z wielu źródeł informacji czasów i pomaga rozwijać umiejętności oraz wiedzę. E-learning na dobre zatem zagościł w szkołach i na uczelniach. O powodzeniu zdalnego nauczania decyduje zbiór elementów, w którego skład wchodzi: dostępna technologia, zasoby dydaktyczne, nauczyciele, administracja, ale przede wszystkim potrzeby i postawy osób uczących się. Tak więc internet jest już nie tylko źródłem rozrywki, ale coraz częściej służy do nauki, na co niemały wpływ ma rozwój idei *lifelong learning*.

Kształcenie ustawiczne ma przede wszystkim związek z globalnym dostępem do informacji bez względu na czas i miejsce. Nowe technologie sprawiają, że człowiek może się kształcić i doskonalić w każdym momencie swego życia, korzystając bez ograniczeń z najnowszych źródeł informacyjnych w dowolnym zakątku świata. Kształcenie ustawiczne traktuje się więc przede wszystkim jako instrument podnoszenia ogólnego poziomu wiedzy oraz umiejętności adekwatnie do zmieniających się warunków, a także jako sposób stymulowania aktywności i samej obecności ludzi w życiu społecznym, ekonomicznym, politycznym i kulturalnym. Inicjatywa kształcenia ustawicznego opiera się przede wszystkim na tworzeniu możliwości edukacji w każdym wieku i na wszelkich poziomach, począwszy od szkół po placówki, instytucje i inicjatywy pozaszkolne (por. Solarczyk-Ambrozik (red.), 2013).

Wraz z wiekiem zmieniają się potrzeby implikujące, wymuszające naukę. W dzieciństwie uczymy się, ponieważ oczekują tego od nas rodzice oraz wymaga prawo. W okresie dojrzewania zdobywamy wiedzę także po to, aby rozwijać swoje zainteresowania. Po wkroczeniu w dorosłość uczymy się, by osiągać sukcesy zawodowe. Po zakończeniu kariery zawodowej uczenie się pozwala nam natomiast zachować sprawność umysłu.

Specyfika zdalnego nauczania, jego zalety i wady

E-learning, czyli e-edukacja, to indywidualny tryb uczenia się „na odległość”, który charakteryzuje się tym, że proces nauczania odbywa się w sieci komputerowej, komunikacja pomiędzy uczestnikami procesu kształcenia jest dwukierunkowa, nauczanie opiera się na odpowiednio do tego przygotowanej metodyce, system edukacyjny wspierany jest platformą zdalnego nauczania, wykorzystywane są media elektroniczne. W owym procesie dydaktycznym zarówno uczeń, jak i wykładowca mają dostęp do komputera i internetu, następnie logują się na platformę e-learningową znajdującą się na serwerze, który jest podłączony do internetu, i za jej pomocą wykładowca udostępnia uczniom materiały dydaktyczne, wysyła wiadomości i prowadzi konsultacje na czacie. Uczniowie rozwiązują testy, sprawdzające, w jakim stopniu opanowali materiał. W rezultacie wszyscy razem tworzą wirtualną klasę (szerzej: Plebańska, 2011, s. 68).

Wykorzystanie platformy wirtualnej w nauczaniu umożliwia przekształcenie tradycyjnego modelu dydaktyki, w którym nauczyciel przekazuje wiedzę, w model nadzorowanego samokształcenia. Nauczyciel na platformie wirtualnej pełni funkcję organizatora procesu nauczania. Stwarza warunki, w których uczeń uczy się sam. Mamy tutaj do czynienia z indywidualizacją procesu nauczania, a przez to z większą skutecznością kształcenia. W edukacji zdalnej nauczyciel powinien umiejętnie przekazywać materiały naukowe i systematycznie

sprawdzać przyswojoną przez uczniów wiedzę. Powinien też zachęcać do dodatkowej samodzielnej pracy w formie różnych ćwiczeń. W nauczaniu wirtualnym powinna być dana uczniom możliwość wyrażania własnych opinii. Powinny być analizowane poszczególne etapy kształcenia, co również wpływa na motywację ucznia. Dla uczestników edukacji zdalnej duże znaczenie w efektywnym przyswajaniu wiedzy mają czynniki motywujące, takie nagradzanie i wzmacnianie, które są powszechnie stosowane w tradycyjnym procesie dydaktycznym.

Zdalne nauczanie ma wiele zalet, dzięki którym coraz częściej jest wykorzystywane w edukacji. Ma wszakże również wady, ale nie górują one nad zaletami.

Nie można nie docenić tej coraz częściej wykorzystywanej technologii we współczesnej edukacji. Nie wymaga ona bowiem dużych kosztów uczestnictwa, a umożliwia różnorodność form oraz metod nauczania. Opiera się na dobrowolności wyboru czasu, miejsca, a ponadto tempa uczenia się oraz liczby uczestników procesu nauki. E-uczeń wiele rzeczy wykonuje sam, a więc kształtuje własną kreatywność, samokontrolę i samodyscyplinę (por. Plebańska, 2011, s. 67). Ponadto do stron pozytywnych pozytywów e-learningu zalicza się: ułatwienie komunikacji między uczniami, urozmaicenie nauki dzięki zastosowaniu multimediów i niewerbalnej prezentacji materiału, zminimalizowanie strachu i nieśmiałości, które mogłyby się pojawić w tradycyjnej klasie, gdyż e-nauczyciel „na odległość” nadzoruje efekty pracy ucznia i jego postępy w nauce. E-learning jest bowiem rodzajem kursu indywidualnego, w związku z czym nauczyciel śledzi naukę każdego ucznia z osobna, co w realiach szkoły tradycyjnej jest znacznie utrudnione, o w ogóle możliwe.

Technologia e-learningu umożliwia samodzielne wybranie przez ucznia preferowanego formatu pobierania wiedzy. Użycie technik wideo umożliwia uczenie się za pomocą materiału audiowizualnego, który można zatrzymać i przewinąć w celu ponownego obejrzenia. Zastosowanie nowych mediów w procesie nauczania pozwala upowszechnić myślenie twórcze, które dzięki komputerowym programom dydaktycznym znacznie łatwiej dociera do ucznia. Programy multimedialne umożliwiają łączenie elementów graficznych i dźwiękowych, w tym efektów akustycznych, dialogów, co stwarza wyjątkowo duże możliwości w nauczaniu przedmiotowym, a także w przygotowaniu zawodowym. W porównaniu z tradycyjnymi zajęciami szkolnymi e-learning przynosi duże zyski placówkom oświatowym. Nauczanie na platformie elektronicznej kształtuje kontakty społeczne, relacje międzyludzkie są rozwijane zdalnie przy zastosowaniu komunikatorów audio-wideo typu skype, forów dyskusyjnych, czatów, blogów, poczty elektronicznej lub innych synchronicznych czy asynchronicznych środków komunikacyjnych. Fora dyskusyjne i inne formy elektronicznej komunikacji mogą zachęcać do kontaktów osobistych i tworzenia grup wzajemnej pomocy.

Nauka prowadzona na odległość ma jednak również wady, do których należy zaliczyć przede wszystkim to, że brak osobistej styczności z wykładowcą ob-

niza motywację i chęć do nauki e-ucznia; uczniowie i studenci mogą czuć się odizolowani i osamotnieni z powodu braku kontaktów międzyludzkich; opracowywanie materiałów w formie e-learningu jest bardziej czasochłonne niż przygotowywanie klasycznych drukowanych materiałów edukacyjnych w tradycyjnym procesie nauczania.

E-student, e-uczeń

Proces dydaktyczny odbywający się na platformie internetowej jest na wyższych uczelniach bardzo wygodną formą pracy ukierunkowującej samokształcenie sterowane przez wykładowcę. Studiowania jednak nie można ograniczać do tej metody pracy, gdyż zajęcia w formie zdalnej odbywają się wyłącznie na platformie, w trybie asynchronicznych forów tematycznych. Na forach tych zamieszczane są pytania dyskusyjne i zadania, które studenci wykonują w dogodnym dla nich czasie. Jedynym sposobem komunikacji z e-studentem w czasie rzeczywistym są (zazwyczaj nieobowiązkowe) spotkania na czacie, które odbywają się w określonym przez wykładowcę momencie. E-student to w zasadzie osoba, której e-nauczyciel z reguły wcześniej nie widział, dlatego często nie wie on nic o zasobach wiedzy studenta ani o poziomie jego motywacji. Bo nawet jeśli student ogólnie jest zmotywowany w wysokim stopniu, to przecież w programie studiów jest wiele różnych przedmiotów, czasem luźno związanych ze studiowanym kierunkiem, i owa motywacja może mieć różne natężenie. Komunikacja z e-studentem jest siłą rzeczy ograniczona do rozmów na czatach i wpisów na forach. Jest to więc komunikacja wyłącznie językowa, w zasadzie pozbawiona możliwości uchwycenia komunikatów niejęzykowych — takich jak ton głosu, tempo mówienia, kontakt wzrokowy — które stanowią rdzeń porozumiewania się z drugim człowiekiem i bez których komunikacja nie jest pełna. Nieistnienie sfery niewerbalnej oraz poczucie anonimowości relacji pomiędzy e-wykładowcą a e-studentem stawiają przed e-nauczycielem nowe wyzwania.

Motywowanie w nauczaniu zdalnym

Nauczanie zdalne za pośrednictwem internetu odbywa się bez fizycznej obecności uczestnika w klasie czy na sali wykładowej. Jak już podkreślano, jest to nauczanie na odległość, w którym pomiędzy uczniem a nauczycielem, studentem a wykładowcą nie ma fizycznego kontaktu. Jak zatem motywować e-uczniów, e-studentów do nauki? Motywatorami nauczania zdalnego są przede wszystkim korzyści wynikające z podjęcia właśnie takiego modelu nauki. A istotną korzyścią jest to, że osoba, która przystępuje do owego programu, sama decyduje o tempie przyswajania

wiedzy i czasie podjęcia oraz kontynuowania nauki. Uczestnikowi kursu na platformie e-learningowej nikt nie wyznacza terminu pracy, może on pogłębiać wiedzę wtedy, kiedy ma na to ochotę i sprzyjające ku temu warunki, co daje mu przewagę rozplanowania i rozłożenia sobie nauki w czasie, tak by nie kolidowała ona z jego codziennymi zajęciami czy obowiązkami. Inną motywacją do podjęcia nauki zdalnej jest możliwość uczenia się w dowolnym miejscu — w domu, w pracy, w kawiarni, w innym lokum komfortowym dla uczącego się, w którym istnieje dostęp do internetu. Ta motywacja pociąga za sobą kolejną — oszczędność czasu. Ponieważ bowiem miejscem spotkań e-learningowych jest sieć, uczeń nie musi tracić czasu na dojazdy do miejsc nauki w świecie rzeczywistym, tak jak to jest w przypadku zajęć edukacyjnych odbywających się w formie stacjonarnej. Ważną korzyścią jest też oszczędność pieniędzy; przykładowo: student nie ponosi dodatkowych kosztów dojazdów i zakwaterowania. Istotnym elementem motywacyjnym jest ponadto możliwość samodzielnego decydowania przez e-ucznia, e-studenta o tematyce i zakresie treści, które go interesują i które są uznawane przez niego za przydatne. Tok nauczania nie jest narzucany, a uczestnik zdalnego procesu nauki ma wpływ na dokonane wyboru, kiedy zakończy lekcję. Czynnikiem podnoszącym stopień motywacji jest też łatwość obsługi platformy e-learningowej. Powinna być ona tak technicznie dopracowana, by korzystający mógł maksymalnie skupić się na treści, bez konieczności borykania się z problemami wynikającymi z niedoskonałości oprogramowania. Dużą dawkę motywacji dostarczają też fora, które pozwalają uczestnikom na porozumiewanie się, udzielanie sobie rad, zadawanie problematycznych pytań i wspieranie się nawzajem czy też na wysyłanie i odbieranie wiadomości prywatnych od e-nauczycieli, które gwarantuje zachowanie anonimowości czy potraktowanie danego ucznia indywidualnie. Nauczanie zdalne samo w sobie jest czynnikiem motywującym do nauki — uczeń czy student wie, że zdobywanie wiedzy i sprawności, poszerzanie kwalifikacji, samodoskonalenie się zależy wyłącznie od niego (szerzej: Sawiński, 2014, s. 68 i in.).

E-nauczyciel, e-wykładowca

Każdy e-nauczyciel rozpoczynający zdalną edukację powinien być świadomy, iż osoby uczące się w trybie e-learningu są silnie zmotywowane w momencie rozpoczęcia nauki, ale po pewnym czasie ich zaangażowanie słabnie. I to od odpowiednich zachowań e-nauczyciela i jego wsparcia zależy utrzymanie poziomu tej motywacji czy wręcz jej stymulowanie. Podejmując odpowiednie zabiegi motywacyjne, e-pedagog musi oprócz aspektów pedagogicznych uwzględniać także uwarunkowania demograficzne dotyczące e-słuchaczy (np. płeć, stan cywilny, miejsce zamieszkania, wykształcenie, poziom doświadczenia zawodowego) oraz wpływ otoczenia zewnętrznego (np. sytuacja na rynku pracy, moda na dany

kierunek studiów lub na dany kurs, nastroje społeczne). W e-nauczaniu ważne są też: dbałość o pozytywną ocenę oferty e-learningowej, dopasowanie przekazywanych treści merytorycznych do potrzeb osób uczących się oraz do możliwości zastosowania ich w praktyce, zapewnienie osobom uczącym się poczucia swobody przy samodzielnym dokonywaniu wyborów, szczególnie w zakresie tematyki oraz częstotliwości przyswajanych treści, stosowanie intuicyjnych i funkcjonalnych rozwiązań informatycznych (Wolski, Mykowska, 2010).

Wskażmy w tym miejscu, iż z badań przeprowadzonych jeszcze w poprzedniej dekadzie lat przez D. i P. P. Kwiatkowskich (2010) wyłania się lista takich oto najbardziej pożądanych cech i zachowań e-nauczyciela, sporządzona na podstawie opinii e-studentów. Idealnego e-nauczyciela powinny znamionować: kontaktość, dostępność i dyspozycyjność; umiejętność zachęcania studenta do pracy; zaangażowanie, wola współdziałania, aktywny udział w kursie, własna inicjatywa; udzielanie informacji zwrotnych na temat postępów studenta w nauce; gotowość do odpowiadania na pytania, do rozstrzygania wątpliwości; gotowość do dzielenia się wiedzą, zainteresowanie studentem, cierpliwość. Wzmiankowani autorzy sugerują, iż pojawiła się znacząca zmiana oczekiwań studentów wobec wykładowcy: ma on być obecnie raczej partnerem i przewodnikiem pomagającym osiągać cele edukacyjne, a nie strażnikiem i mistrzem przekazującym wiedzę i biorącym odpowiedzialność za postępy studentów. E-nauczyciel powinien niewątpliwie być gotowy do udzielania pomocy, ale tylko na prośbę studenta albo gdy sam uzna, że jest to potrzebne.

Podobnie wypowiada się na temat roli e-nauczyciela C. Kupisiewicz (2000, s. 212 i nast.). Uważa on, że rolą każdego nauczyciela jest ułatwianie procesu wspólnego uczenia się, zachęcanie uczestników wykładu do współpracy i dzielenia się doświadczeniem. Szczególnie ważna jest umiejętność właściwego komunikowania się z uczniami przez stosowanie jasnych, zwięzłych, precyzyjnych i zrozumiałych komunikatów, ale także przez umiejętne słuchanie i dostrzeganie potrzeb uczących się.

A co powinien robić nauczyciel, by wzbudzić i podtrzymywać zaangażowanie osób uczących się zdalnie? Powinien przede wszystkim wspierać — jak już wspomniano — ich motywację. D. i P. P. Kwiatkowscy (2010) wymieniają czynniki, które temu służą. Są to: dobra atmosfera podczas zajęć; klarowność zasad pracy i komunikacji, a także kryteriów oceniania i warunków zaliczania zajęć; adekwatność proponowanych zagadnień, aktywności i sposobu organizacji zajęć do potrzeb, możliwości i zainteresowań uczących się; związek nauczanych treści i wykonywanych zadań z sytuacjami życiowymi, pracą, zainteresowaniami; odpowiednie tempo nauki dostosowane do potrzeb uczących się; informacja zwrotna na temat wykonywanych zadań i poczynionych postępów; różnorodność metod pracy i aktywności, możliwość dokonania wyboru, elementy gry, zabawy czy rywalizacji; „obecność” innych uczących się, współpraca (ale rów-

niez rywalizacja); satysfakcja z udziału w zajęciach zdalnych, możliwość osiągnięcia sukcesu (Kwiatkowska, Kwiatkowski, 2010).

Podsumowanie

Technologie informacyjno-komunikacyjne stały się trwałym elementem codziennego życia nowoczesnych społeczeństw. Charakterystyczną i ważną cechą owych technologii jest interaktywność. Jest ona niezbędna w dobrej komunikacji międzyludzkiej oraz w aktywizowaniu i motywowaniu człowieka. Edukacja XXI wieku opiera się również na najnowszych technologiach. Wykorzystanie Internetu stało się dobrym sposobem aktywizowania uczniów do nauki. Budzenie ciekawości i rozwijanie zainteresowań poznawczych, odkrywanie, rozwijanie i stymulowanie indywidualnych talentów dzieci i młodzieży wspomagają nowoczesne techniki nauczania. Edukacja w dzisiejszych czasach skoncentrowana jest na interaktywności pomiędzy uczniem a nauczycielem. Wszelkie innowacyjne rozwiązania wprowadzane do tradycyjnego modelu kształcenia podnoszą jego atrakcyjność i stają się skuteczniejszym sposobem przekazywania wiedzy przez nauczyciela.

Bibliografia

- Clarke, A. (2007). *E-learning. Nauka na odległość*. Przeł. M. Klebanowski. Warszawa: Wyd. Komunikacji i Łączności.
- Hamer, H. (1994). *Klucz do efektywności nauczania. Poradnik nauczyciela*. Warszawa: Veda.
- Harmin, M. (2008). *Duch klasy. Jak motywować uczniów do nauki?* [Przeł. A. Tomaszewska]. Warszawa: Centrum Edukacji Obywatelskiej.
- Kruszewski, K. (red.). (1991). *Sztuka nauczania. 1: Czynności nauczyciela*. Warszawa: PWN.
- Kupisiewicz, C. (2000). *Dydaktyka ogólna*. Warszawa: Oficyna Wyd. Graf Punkt.
- Kwiatkowska, D., Kwiatkowski, P.P. (2010). *An Ideal Online Teacher as Described by Virtual Students. Research report*. W: A. Błachnio, A. Przepiórka, T. Rowiński (eds.), *Internet in Psychological Research*, Warszawa: Wyd. UKSW.
- Sawiński, J. P. (2014). *Sposoby aktywizowania uczniów w szkole XXI wieku. Pytania, refleksje, dobre rady. Poradnik nauczyciela*. Warszawa: Difin.
- Solarczyk-Ambrozik, E. (red.). (2013). *Całozyciowe uczenie się jako wyzwanie dla teorii i praktyki edukacyjnej*. Poznań: Wyd. Naukowe UAM.
- Wolski, K., Mykowska, A. (2010). *Badanie na temat motywacji w szkoleniach e-learningowych. Raport*. [Referat wygłoszony na Online Educa — 16th International Conference on Technology Supported Learning and Training, Berlin, 1–3 XII 2010].